

- Driemaandelijks contactblad 34ste jaargang nr. 4 (oktober – november – december 2022)
- Afgiftekantoor: 9030 Mariakerke MAIL.
- Evangelie Levensnabij Rekeningnummer IBAN-nr. BE45 9795 3507 0189
- Contactadres redactieverantwortelijke: Bart Pieters, Begijnhof 34, 8500 Kortrijk.
- Website: www.evangelielevensnabij.be
- P4A9034

--- INHOUD ---

Blz.2	Redactioneel
Blz.2	In Memoriam Georgette Verstaen
Blz.3	Christen (nooit) op rust
Blz.4	Passie en gedrevenheid
Blz.7	Verbindend communiceren
Blz.8	Wereldburgerschap
Blz.10	De boer die ik nooit geworden ben
Blz.15	Eviva Vivaldi?
Blz. 18	De kardinaal en de seculiere omgeving
Blz. 19	Rustpunt: Nieuwjaar 2023
Blz. 20	Jeremiade

Nieuwe rubriek !!
Christen (nooit) op rust
(blz. 3)

1. Redactioneel

Twee manieren om het Onze Vader te bidden

1. Ik bid voor MIJN intenties.

2. Wij treden binnen in de gezindheid die Jezus bezielde met de woorden die hij ons gegeven heeft:

Onze Vader, Vader van Russen en Amerikanen, van asielzoekers en daklozen...
Uw naam – ik ben er voor jou – worde geheiligd...
Uw nieuwe wereld, waar gerechtigheid voor allen heerst, kome...
Mogen wij uw wil doen in onze grote en in onze kleine wereld...
Geef vandaag voldoende brood en liefde aan wie ze nodig hebben...
Vergeef ons wat we deze aarde, dieren en mensen aandoen...
Zoals wij vergeven aan wie ons kwetsen, negeren of bestelen...
Breng ons niet in de beproeving van moedeloosheid...
Maar verlos ons van onverdraagzaamheid, onbarmhartigheid en onverschilligheid...
Amen.

Met de wens dat dit nummer een hulp mag zijn om het in 2023 op de tweede manier te bidden.

2. In Memoriam - Georgette Verstaen

Op zaterdag 10 december is Georgette Verstaen (1933-2022) onverwacht overleden.

In de beginjaren van – toen nog - Evangelisatie Levensnabij was ze actief betrokken bij onze werking. Later liet ze zich graag inspireren door ons tijdschrift.

Georgette is vroeg beginnen werken thuis, bij moeder in het groot gezin en bij haar vader in het vlas. Later volgde ze de opleiding gezinshelpster, daarna ging ze opnieuw studeren aan de Sociale School. Ze werkte als vrijgestelde van de KAV (Femma) in Kortrijk, Ieper en Oostende. Ze verwees graag naar twee uitgaven van deze vormingsbeweging: 'De vrouw nu, een nieuw statuut' (1968) en 'Van emancipatie gesproken'. Haar hele carrière heeft ze zich daarvoor ingezet.

Georgette was sterk betrokken bij de Basisgroepen. Jarenlang was ze een van de stuwende krachten in de basisgroep van Oostende en ze was ook een tijd lid van de Contactgroep in Brugge. Haar derdewereldreizen (en speciaal El Salvador) waren een sterke inspiratiebron voor haar engagement.

Naast de basisgroepen werkte ze ook mee in OKRA. Ze had een vlot en hartelijk contact met de mensen waarmee ze samenwerkte en met familie en vrienden.

2. Christen (nooit) op rust

De redactie van de Nieuwsbrief vindt het essentieel om zoveel mogelijk stemmen, over de generaties heen, te laten klinken in de kolommen van ons tijdschrift. Deze nieuwe rubriek, Christen (nooit) op rust..., geeft het woord aan mensen die het actieve beroepsleven achter zich hebben gelaten en zinvol invulling geven aan hun dagen. Greta bijt de spits af.

‘Wat hebben ze ons toch allemaal wijsgemaakt?’: een verzuchting die we hoorden bij de generatie van onze ouders, waar de hele opvoeding, het hele leven draaide om ‘katholiek zijn’ en groot respect voor de Kerk en haar bedienaars.

Onze eigen opvoeding thuis lag in dezelfde lijn als die in de katholieke, niet-gemengde dorpsschool. De school had een nauwe band met de parochie en met de Kerk als instituut. Meer dan gezag, discipline en schuldbesef kregen wij als kind, thuis en op school, christelijke waarden mee: rechtvaardigheid, eerlijkheid, respect... We mochten studeren en werden uitgenodigd een eigen mening te vormen.

Toen we jong waren waaide er een frisse wind door de Kerk: we maakten kennis met de bevrijdingstheologie, christenen voor het socialisme, fijne, geëngageerde mensen die uittraden en inspirerend en kritisch christen bleven...

Ik koos godsdienst als studierichting en kreeg daar meer achtergrond: de figuur van Jezus als filosoof, geschiedenis en oorsprong van het christendom, exegese en het overbrengen van christelijke waarden aan jongeren in de lessen didactiek...

Dat is mijn achtergrond, samen met interesse in wat mensen bezighoudt: hun vreugdes en verdriet...

Onze werk- en vriendenkring bracht ons in contact met veel ‘goede’ mensen; evangelisch geïnspireerd en sociaal bewogen. De Jezusverhalen hebben me, denk ik, ook gevoelig gemaakt voor wie het minder goed heeft, hier of ver weg. Onze christelijke achtergrond geeft diepgang aan onze levenskeuzes. Onverschillig mag een christen nooit zijn en dat is vaak een oproep tot engagement: reageren tegen discriminatie, racisme, vervuiling, overconsumptie...

Ook als het niet zo goed uitkomt opkomen voor wat je rechtvaardig vindt, bezorgdheid en inzet tonen voor anderen. We hebben dat in werk en leven proberen te doen en we zijn altijd op zoek gebleven naar een gemeenschap die ons inspireerde, tot op vandaag... We vonden steeds een plek die verbindt en hoop geeft...

De zoektocht naar zingeving draagt al die jaren al bij aan ons geluk, als mens, partner, ouder en vriend.

We hebben werk gemaakt van een warm nest voor onze kinderen en hebben ons geëngageerd in de parochie, buurtwerk, verenigingen, opvang van vluchtelingen...

Enkele jaren geleden verhuisden we naar een andere stad, een zeer diverse buurt. We wilden graag onze nieuwe omgeving en bewoners leren kennen. Dat is aardig gelukt door in groep te fietsen en te wandelen, door iedere voorbijganger te groeten en tijd te maken voor een gesprekje, door het zwerfvuil in onze buurt op te ruimen, door plantjes en zaadjes te ruilen uit ons tuintje, door kleur te bekennen en een vredesvlag uit het raam te hangen...

Ik reken vriendelijkheid, luisterbereidheid, openheid... tot moderne christelijke waarden. Voor velen verkilt en vereenzaamt hun leven, zonder onze warme aandacht.

Mijn vrije tijd gaat nu vooral naar kinderen en kleinkinderen, ik bied wat familiehelp (een vrije en spontane manier van contact bij hun overvolle wasmanden en verstelwerk waar hun generatie geen kennis en tijd voor heeft...) en regelmatig onthalen we kleinkinderen. Het doet ons goed om hun groei te volgen en hun wereld te kennen.

We voelen dat ze graag komen, we maken tijd voor hen, we koken lekker, eten gezellig, spelen spelletjes, vertellen verhaaltjes... Opa en oma vergroten hun warm netwerk en hun leefwereld.

Als senioren is de verbondenheid in de familie voor ons een groot cadeau, we hebben er ons best voor gedaan maar, vooral ook veel geluk gehad... Die familieband maakt ons zeer dankbaar!

Onze kinderen hebben, eens volwassen, hun eigen keuzes gemaakt. Ze hebben geen van allen nog binding met de Kerk. De kleinkinderen zijn niet gedoopt en slechts enkele gaan naar een vrije school, eerder door toeval. Eén vond het belangrijk dat zijn kinderen de Bijbelse verhalen kennen en las hen voor uit de kinderbijbel. We hebben het zelf vaak gezegd: dat de Kerk zichzelf kapotmaakte door macht en hypocrisie. Wij zien geen reden om haar bij onze kinderen te verdedigen.

De kinderen en schoonkinderen respecteren dat wij onze geloofsgemeenschap belangrijk vinden en ze tonen interesse voor wat er uitgaat aan bezieling en engagement bij die groep christenen.

We stellen vast dat de gezinnen van onze kinderen leven volgens christelijke waarden; ze engageren zich voor medemensen met noden – in hun buurt en vriendenkring – , ze leven milieubewust en sociaal... Dat is ook de manier waarop ze hun kinderen opvoeden.

De figuur van Christus komt wellicht niet meer ter sprake en ze vieren de kerkelijke feestdagen als extra vakantiedagen...

Misschien is dat jammer omdat naast de inhoud en de waarde van de Bijbelverhalen ook een traditie in beeld en taal tot het verleden gaat behoren...

Maar, zoals het voor ons verrijkend is om met mensen van andere overtuigingen samen te zitten en samen te werken, geldt dat zeker ook voor de volgende generaties...

Als het goede maar gebeurt...

Ik eindig graag met een zin, geïnspireerd op Henriette Roland Holst:

*(Dit ene weten wij en aan dit één
houden we ons vast in de donkere uren)
Er is een woord dat eeuwig zal duren
En wie het verstaat, die is niet meer alleen...*

Greta

4. Passie en gedrevenheid: niets is belangrijker

(met toestemming overgenomen uit de Nieuwsbrief van vzw Motief, april 2022)

Afscheidnemend coördinator Elke Vandeperre over 28 jaar 'gelukkig huwelijk' met Motief

Ze was ervan overtuigd dat ze (minstens!) tot aan haar pensioen zou blijven meedraaien in Motief. Maar deze zomer geeft Elke Vandeperre (49 j.) als coördinator de fakkel toch doorgegeven en gaat ze, voor de tweede helft van haar leven, op zoek naar een nieuwe uitdaging. "Ik ben heel gelukkig getrouwd. Met mijn job", heeft ze altijd gezegd. En ook na achtentwintig jaar werken in Motief (en voorloper Werkplaats voor Theologie en Maatschappij) is de liefde -zo verzekert ze ons- allesbehalve over. Dat vraagt toch wat meer toelichting, vonden wij...

Waarom vertrek je dan bij Motief?

Omdat het tijd is. Zowel voor Motief als voor mij. Ik heb het project -samen met vele anderen- gedragen tot waar ik het kon brengen, met alles wat ik in huis heb aan vaardigheden en gedrevenheid. En voor de toekomst van de organisatie is het belangrijk dat er nu iemand van de volgende generatie het roer in handen kan nemen om samen met onze jonge ploeg van medewerkers een eigen koers te gaan uitstippelen. Toen Remi Verwimp de coördinatie-opdracht (van W.T.M.) aan mij doorgaf was ik nog piep.

Achtentwintig jaar. Remi was ervan overtuigd dat het uit handen geven van de W.T.M. aan jonge mensen de enige manier was om ervoor te zorgen dat de organisatie jong en veerkrachtig en impactrijk blijft.

Remi en ik deelden een zeer gelijkaardige maatschappelijke bewogenheid, politieke analyse en liefde voor de profetische traditie in de joodse schrift. Maar hij beseftte tegelijk heel goed dat ik het anders zou gaan doen wanneer ik de leiding zou nemen: dat ik op andere thema's wou gaan focussen, van een christelijk naar een actief-pluralistisch project wou groeien, met andere publieksgroepen aan de slag wou, enz. Maar net in die verschillen tussen ons had hij veel vertrouwen. Hij had eigenlijk ontzettend veel geloof in de generaties na hem: absoluut gerust dat zij -op een andere manier, maar even gedreven- de strijd zouden gaan voeren voor een meer menselijke samenleving voor meer mensen.

Voor mij wordt het hoog tijd om wat meer van het leven te gaan genieten in plaats van altijd alleen maar met het werk bezig te zijn. Dat is immers het gevaar als je job ook je passie is: dat je op een gegeven moment met niets anders meer bezig bent. Toen onze sector stil viel tijdens de lockdown voelde ik aan welk hels tempo ik aan het leven was en kwam er een enorme moeheid naar boven. Dat was voor mij het signaal dat het tijd werd om zelf het stokje door te geven aan een opvolger. Een moeilijke beslissing, waar ik danig mee geworsteld heb. Maar wel heilzaam en noodzakelijk, voel ik nu.

Hoe ben jij eigenlijk ooit begonnen met dit werk?

In mijn laatste jaar humaniora moest ik – katholieke school, weet je wel – op bezinningsdagen. Dik tegen mijn zin vertrokken, maar eens we daar aan de slag gingen was ik diep onder de indruk van zowel de manier waarop onze bezinningsbegeleider het beste uit onze klasgroep haar boven kon halen, als van het eigenzinnige verhaal dat hij bracht over de betekenis van het woordje 'god' in de bijbel. Dat 'god' in de joodse schrift een werkwoord was, vond ik waanzinnig intrigerend. En dat die god dus alleen maar kon 'gerealiseerd worden' door mensen wanneer die zich organiseren en wegtrekken uit systemen van onderdrukking... wauw. Ik werd daar tot in mijn ziel diep door aangesproken, door zo'n godsbeeld. Aan het eind van die 3-daagse gaf de begeleider ons de opdracht om een brief aan onszelf te schrijven. Maanden later stak die brief van mijn jongere ik in m'n brievenbus, net voor onze eindexamens. Daarin stond een korte maar heldere boodschap aan mezelf: "Ga dit soort werk doen. Met deze mijnheer." Die 'mijnheer' was Remi Verwimp. Voilà. Twee jaar later begeleidde ik samen met hem bezinningsdagen en begon ik ook halftijds voor de W.T.M. te werken. Ondertussen studeerde ik aan de sociale hogeschool. Ik had dus eigenlijk al een beroep voor ik een studierichting had.

Maar van bezinningsdagen voor 17-jarigen tot het socio-cultureel vormingswerk dat Motief vandaag organiseert voor volwassenen -dat is toch nog wel een lange weg die daartussen ligt?

Ja, uiteraard. Maar in essentie koos ik toen al voor de combinatie van: groepswork dat naar de diepte gaat, omtrent levensbeschouwelijke thema's, op een maatschappij- en religie-kritische manier, in de eerste plaats in het belang van onderdrukte / uitgebuite groepen van mensen. Dat waren de componenten die mij zo sterk aangesproken hadden. En die zijn tot op vandaag aanwezig in de missie van Motief. Maar uiteraard hebben de maatschappelijke context en de verschillende (groepen van) mensen waarmee we doorheen de jaren aan de slag gingen, verder ook meebepaald met welke thema's en op welke manier we onze vormingen gingen invullen – dat was natuurlijk constant in beweging.

Kan je een poging doen om kort samen te vatten welke tendensen of grote veranderingen jij daarin ontwaart?

Als het over het sociaal-cultureel werkveld gaat dan baart mij vooral dit zorgen: het verdwijnen van de ideologische autonomie van het culturele middenveld. Ik heb maar liefst negen cultuurministers zien passeren, die allemaal even graag hun stempel drukten op de sector, een aantal ook door het decreet te vernieuwen en de sector compleet om te vormen. Maar welke politieke kleur ze ook hadden: ze respecteerden te allen tijde de ideologische diversiteit in het culturele werkveld. Dat was tenslotte 'democratie for dummies': het bestaande pluralisme binnen onze culturele sector is gewoon heilig, dat moet je met hand en tand beschermen en koesteren. Democratie is agreeing to disagree. Punt. Maar de laatste acht à tien jaar merk ik dat die heilige koe toch niet meer zo heilig is. De overheid hanteert alsmaar vaker een logica waarbij men ervan uitgaat dat gesubsidieerde organisaties een bepaalde visie en beleidslijnen gaan volgen of helpen uitvoeren in ruil voor de middelen die ze ontvangen. Ik merk ook rondom me dat de doorsnee Vlaming dat zelfs 'normaal' vindt: voor wat hoort wat, toch?

Verder heb ik binnen het socio-culturele werkveld zelf ook echt wel een groeiende vorm van depolitisering, vermarkting en 'vermanaging' zien ontstaan. En een verschraling van 'de ambacht' die het volwassenen(vormings)werk is: de organisaties die nog educatieven in huis hebben om lange en diepgaande vormingsprocessen te kunnen begeleiden, die groepsdynamisch en methodisch de vaardigheden hebben om politiserend en emancipatorisch te werken met groepen... ook met kortgeschoolden, ook met sociaaleconomisch kwetsbare mensen, ... die zijn erg schaars aan het worden. Goede agogische opleidingen ontbreken immers ook. En de werkdruk is dusdanig hoog dat je nieuwe medewerkers ook niet lang genoeg kan opleiden op de werkvloer. Ik vrees dus dat onze ambacht meer en meer gaat verdwijnen en dat het sociaal-cultureel werk verder gaat evolueren in de richting van 'vrijblijvende vrijetijdsbesteding' voor de gegoede middenklasse.

Dat klinkt tamelijk pessimistisch...

We hoeven de bestaande realiteit niet te aanvaarden. We kunnen ons organiseren en plannen smeden, de handen in mekaar slaan rond gedeelde belangen. Dat lijkt mij alleszins één van de belangrijkste uitdagingen in ons werkveld voor de toekomst: zorgen dat we niet verder tegen elkaar uitgespeeld kunnen worden en daarom juist zo veel mogelijk inzetten op samenwerking. Ten volle impact creëren door onze verscheidenheid aan expertise en kennis te bundelen en zo aan slagkracht te winnen. Maar dan moet je wel collectief en consequent uit een concurrentielogica stappen: informatie uitwisselen, je nek durven uitsteken voor de ander, je mond opentrekken als collega-organisaties de nek omgewrongen worden.

Maar ok, ik vind het wel een erg woelige en verwarrende tijd. Grote maatschappelijke uitdagingen zoals de covid-pandemie, de klimaatverandering, de oorlog in Oekraïne en de gevolgen daarvan op de economie... Veel ellende en onzekerheden voor heel veel mensen wereldwijd dus. Dat in combinatie met een sterk ingeburgerde neoliberale cultuur, met normen en waarden zoals 'eigen belangen eerst' en 'individuele vrijheid en eigendom zijn heilig', de immense invloed van (sociale) media en de toename van fake news... dat is een cocktail waar fascistoïde recepten uit kunnen komen als we niet waakzaam zijn. Daar moeten we als middenveldorganisaties echt dringend de koppen rond samen steken, Dat doe je niet op een idealistische manier – door met je vingertje te gaan zwaaien – maar op een materialistische manier: door samen met mensen te gaan onderzoeken met welke bestaansonzekerheden zij worstelen, welke antwoorden of oplossingen zij daarvoor zien, die antwoorden en oplossingen te gaan toetsen op rechtvaardigheid en realiseerbaarheid en samen te zoeken naar betere oplossingen en strategieën. Een kortere weg is er niet. En het vraagt veel expertise en kennis van heel verschillende socio-culturele organisaties om dit te kunnen uitvoeren. Maar ik geloof absoluut 100% dat het mogelijk is. Meer nog: het is al meermaals gelukt voor ons. Daaruit kunnen we leren.

Wat waren voor jou de hoogtepunten in je tijd bij Motief en voorloper WTM?

Pfoeh... Heb je nog een dag of drie? Dat is onmogelijk te herleiden tot een top 3 ofzo, dan doe ik de

geschiedenis van Motief en W.T.M. echt onrecht aan. Maar bon, als jullie mij dwingen...

Waar ik, in elk geval, super trots over ben dat ik het mocht 'meemaken' was de dag "Amen en VOORuit!", ergens in het najaar van 2003. Met het 'oude' Motief (dat een breed samenwerkingsverband was, met onder meer ook Christenen voor het Socialisme) hadden we net vernomen dat we geen nieuwe erkenning van de overheid meer kregen als socio-culturele vormingsinstelling. Het personeel moest ontslagen worden. Mieke, Remi en ik hadden gedurende een uur verslagen naar onze schoenen zitten staren toen we het bericht binnenkregen. Vervolgens dronken we een kop koffie, rechtte onze rug, en besloten dat we ons er niet bij gingen neerleggen. We organiseerden een dag waarop we heel onze achterban, medewerkers en deelnemers bijeenbrachten. Theatremakers en muzikanten kwamen de energie opkrikken, we hielden een veiling van aan ons geschonken kunstvoorwerpen om de eerste kosten te kunnen dragen die gemaakt zouden worden om een nieuw erkenningsaanvraag in te dienen. Rond een nieuw project. Dat is het huidige Motief uiteindelijk geworden, erkend sinds 2005. Zonder die enorme solidariteit en brede gedragenheid van bondgenoten op dat ellendige moment was er van Motief geen sprake meer geweest vandaag.

Verder was ook ons theaterproject "Breendonk 21" ter gelegenheid van 50 jaar bevrijding van de kampen, echt legendarisch qua impact. We hadden bij aanvang gedacht om één theatervoorstelling in een parochiezaaltje ofzo te organiseren voor de familieleden van de deelnemers aan het project. Ons 'ideetje' is vervolgens een beetje uit de hand gelopen. Meer dan 3.000 mensen hebben toen één van de 40-tal vertoningen bijgewoond in het fort van Breendonk. Als acteurs woonden we daar bijna gedurende de hele maand mei in 2005. Dankzij het samenwerken met de twee grootste vakbonden en een 15-tal middenveldorganisaties slaagden we er toen in om dat monsterproject te financieren en zo'n enorme slagkracht te creëren. Heerlijk om te ervaren wat je als 'mug' in beweging kan zetten.

Ook met ons vormingsproject "Gezocht identiteit: positieve identiteitsontwikkeling met moslimjongeren", een vorming die we eerst in 6 Vlaamse steden organiseerden en waarrond we nadien nationaal twee train-de-trainer-reeksen ontwikkelden, met een daarbij horende handboek, weet ik dat we echte verandering ten goede hebben gecreëerd binnen onderwijs, jeugdwerk, hulpverlening en tewerkstelling. Voor mij is dat toch op een of andere manier een criterium voor succes: of het project een hoge maatschappelijke relevantie heeft, en of het een reële verandering ten goede heeft teweeggebracht, in dit geval voor moslimjongeren.

5. Verbindend communiceren

"Miljarden worden vrijgemaakt voor defensie. Miljarden. Moeten we niet investeren in een diplomatiek offensief? Zijn er geen andere belangrijkere noden die meer bijdragen aan onze veiligheid?"

Juni 2022. 34 organisaties waaronder Greenpeace, Oxfam België en Pax Christi Vlaanderen, drukken hun bezorgdheid uit over de toenemende en eenzijdige focus op militaire oplossingen voor onze en de internationale veiligheid. Ze roepen de eerste minister op om, met andere Europese landen, het voortouw te nemen om de strijdende partijen in de oorlog weer aan de onderhandelingstafel te krijgen. Ze wijzen op de uitgaven van het defensiebudget, die sinds 2017 onnoemlijk gestegen zijn. Daartegenover staan de stijgende prijzen die de koopkracht aantasten, de pandemie die een gat heeft geslagen in de begroting en de publieke dienstverlening (het openbaar vervoer) en de stijgende energie- en voedselprijzen die de extreme armoede doen toenemen. Maar ook het budget, voorzien voor ontwikkelingssamenwerking, blijft, na de belofte van 0,7 procent van het bnp, nu al een halve eeuw hangen rond de 0,4 procent.

Wat geldt op internationaal geldt ook op intermenselijk vlak.

Corrylaura Van Bladel, van Praatkracht, huis voor verbinding, vraagt zich af: "Wat hebben het Russisch-Oekraïense conflict, de haag tussen de tuinen van twee burens en de discussie over wie er na een avondje uit BOB moet zijn, met elkaar gemeen?" "Dat we er al te vaak op een conflictueuze manier over

in gesprek gaan. We zijn dan zo overtuigd van ons eigen grote gelijk dat we ons nog weinig respectvol en soms ronduit aanvallend tot de ander richten. Maar wat als iedere mens zou leren om op een verbindende en geweldloze manier te communiceren? Zou het niet heel wat spanningen en stress voorkomen?”

We communiceren omdat we bepaalde behoeften of noden hebben. Voor die behoeften zijn we zelf verantwoordelijk. Maar we kijken zo vaak naar de ander om aan onze eigen noden te voldoen. En als de uitkomst dan niet is wat we verwachten, is het vaak de ander zijn schuld. Verbindende communicatie laat ons intenser naar elkaar luisteren, brengt tot een dieper respect en inlevingsvermogen.

Ook over onszelf kunnen we constant oordelen. Wanneer we denken in termen van goed of fout, schuld of onschuld, winnaars of verliezers, gelijk of ongelijk. Terwijl net in het verschil de rijkdom ligt, niet in de tegenstelling. Het is een kwestie van eerst luisteren naar onszelf.

We gaan dan inzien dat we met de ander andere zaken belangrijk vinden. Van Bladel geeft hiervan een voorbeeld: twee collega's gingen werken aan een project. De een had een grondige voorbereiding gemaakt, inclusief een uitgewerkt plan van aanpak. De ander dacht dat ze dat zouden gaan brainstormen, vertrekkend van een leeg blad. Eerstgenoemde vond zijn collega een profiteur, laatstgenoemde vond zijn collega te bazig. De een focust op voorbereiding en gedeelde verantwoordelijkheid, de ander op creativiteit. Eens ze dat van elkaar inzagen, waren ze vertrokken.

Dan gaan we ook feedback niet als kritiek of bedreigend ervaren, wel als een kans om te leren. Zelfkennis vormt een belangrijk fundament. En we gaan onze eigen – vastgeroeste – communicatiepatronen onder de loep nemen.

(Meer info: www.praatkracht.be)

6. Wereldburgerschap

Hoe zie je jezelf, als Belg of als Vlaming? Een vraag die tot een gezellige babbel of tot een verhitte discussie kan leiden.

Ik zou die vraag graag uitbreiden. Beschouw ik mezelf op de eerste plaats als Zarrenaar, West-Vlaming, Vlaming, Belg, Europeaan of... wereldburger? Ik opteer voor het laatste. Deels vanuit mijn christelijke overtuiging. 'Alle Menschen wurden Brüder', en ook nog "Jullie zijn elkaars broeders en zusters. Jullie hebben maar één Vader" (Matteüs 23, 9). Maar niet alleen vanuit dat evangelische. Het samen mens zijn, kosmopoliet zijn, lijkt me, gewoon als mens, belangrijker dan al dat andere.

Toen Diogenes gevraagd werd waar hij vandaan kwam, identificeerde hij zich kortweg als kosmopolitès, wereldburger, niet met een afkomst, een klasse of een sociale positie. Dat is waarschijnlijk een fictief verhaal, maar het dateert wel, samen met het idee dat het propageert, al van de vijfde eeuw voor Christus. (1)

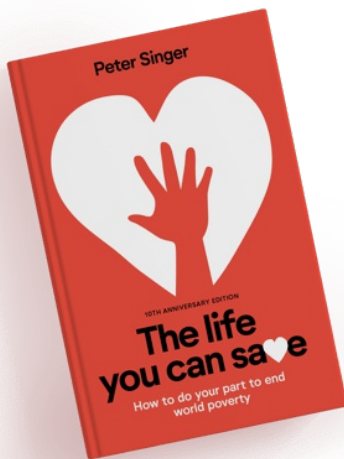
Wereldburgerschap berust op een besef van mondiale lotsverbondenheid, in een gedeelde zorg voor de menselijke waardigheid, en dus voor internationale mensenrechten.

Gie Goris wil dit wereldburgerschap aanwakken via een mondiale journalistiek. (2) Een breed publiek moet op de hoogte zijn van trends, ontwikkelingen, verwachtingen en problemen elders in de wereld. Dat terwijl langetermijnontwikkelingen in verre landen het zelden halen van, zeg maar, de sportprestaties van Remco Evenepoel.

Gevolg hiervan is de verbazing over de oorlogsmisdaden in Oekraïne. Die verbazing is alleen te verklaren door gebrek aan kennis van wat oorlogen aanrichten. Wie de afgelopen jaren aandacht had

voor wat zich afspeelde in Jemen, Syrië, Irak, Afghanistan, Ethiopië, Darfur, Colombia, Libië, Oost-Congo, Mali of Burkina Faso, zou niet verbaasd zijn – wel verontwaardigd. Wanneer de slachtoffers dan nog in het overgrote deel van de gevallen moslims zijn, maakt dat wellicht een groot verschil in de publieke verontwaardiging van het Westen.

Christenen gaan hierin niet vrijuit. Reeds in het Nieuwe Testament worden met 'broeders en zusters' praktisch altijd de geloofsgenoten bedoeld. Ook het 'Bemint elkander' uit het evangelie en de brieven van Johannes sloeg oorspronkelijk op de leden van de eigen gemeenschap. Goddank werd dit al vlug heel wat breder verstaan. Zorg voor hongerigen en vreemdelingen, zieken en gevangenen buiten de eigen kring werd terecht steeds meer begrepen als een goddelijk gebod. Gods spreken stopt immers niet met de laatste woorden van de Bijbel.

Maar steeds weer verliezen mensen dit universalistisch perspectief uit het oog. Dit gebeurt, spijtig genoeg, ook hier bij ons en in onze dagen. Het volstaat de meest recente politieke peilingen te bekijken. Of de achterliggende bedoeling van de Vlaamse canon, lijst van zogenaamde historische ankerpunten. Misschien moeten we ons mede laten inspireren door andere religies en levensbeschouwingen om dit kosmopolitisme diep in ons te laten doordringen... om daar, in onze onmiddellijke omgeving, rustig voor uit te komen... en er de noodzakelijke praktische conclusies uit te trekken.

Die consequenties lezen we bij de Australische filosoof Peter Singer (3). Een recent rapport van het Wereldvoedselprogramma en de Voedsel- en Landbouworganisaties van de Verenigde Naties waarschuwt dat dit jaar 49 miljoen mensen in 46 landen te maken kunnen krijgen met hongersnood. De landen waar de nood het hoogst is, zijn gedeeltelijk dezelfde als die Gie Goris vermeldt: Afghanistan, Ethiopië, Nigeria, Somalië, Zuid-Soedan en Jemen. Want burgeroorlog is een belangrijke risicofactor die tot hongersnood leidt. Maar het rapport heeft het ook over extreem weer (zoals stormen, overstromingen en droogtes), en stijgende voedsel- en energieprijzen door toedoen van de oorlog in Oekraïne.

En toch maken overheden van welvarende landen minder buitenlandse hulp vrij. Wat natuurlijk alles te maken heeft met de onverschilligheid van hun kiezers. Je kunt, zegt Singer, op twee manieren vermijden dat je thans een omstander blijft bij de vermijdbare dood van miljoenen mensen. Ten eerste: als Belg woon je in een welvend land dat slechts 0,46 % in plaats van de doelstelling van 0,7 % van het bni voor buitenlandse hulp haalt. Neem daarom contact op met je verkozen vertegenwoordigers en zeg hoe beschamend je het vindt dat je land er niet in slaagt om een wereld te bouwen waarin iedereen aan zijn basisbehoeften kan voldoen.

Ten tweede: als je die stap hebt gezet, blijf niet wachten tot je regering doet wat juist is. Doe het zelf. Als je op café een koffie bestelt, geef je daar meer geld uit, dan wat zowat één op de tien mensen op deze planeet heeft om een hele dag te leven. Kies een van de goede doelen die vermeld staan op www.thelifeyoucansave.org. Ze zijn onafhankelijk doorgelicht en beoordeeld als zeer effectief.

Van jezelf vinden dat je christen en/of wereldburger bent, is immers niet vrijblijvend.

(Rob)

(1) Marc Reynebeau, Essay kosmopolitisme, De Standaard der Letteren, 25 juni 2022, blz. 10

(2) Gie Goris, De oorlog winnen is altijd een illusie. Oorlog vermijden is de opdracht, tijdschrift Oikos, juni 2022, blz. 23-30

(3) Peter Singer, Wees geen omstander bij de dood van miljoenen mensen, De Standaard, 17 augustus

7. De boer die ik nooit geworden ben

Ik moet veertien geweest zijn. De pastoor was langs geweest. Op zich niet ongewoon, als landbouwingenieur had hij ook belangstelling voor de boerderij. Hij wilde mijn ouders ervan overtuigen dat ik, als oudste en als jongen, op de boerderij thuis hoorde en niet op het college. Met Latijn en Grieks word je nog geen goede landbouwer. Hun antwoord was ja maar...Eerst het "middelbaar uitdoen", geen landbouwschool, de agrarische sector (dat zullen wel hun woorden niet geweest zijn) gaat teveel veranderen en economisch inzicht zal belangrijker worden. De rolverdeling tussen mijn ouders was me toen niet heel duidelijk, mijn moeder zal de argumenten wel geduldig aangeleverd hebben, mijn vader de boodschapper. Mansholt zou pas later zijn plannen ontvouwen. De ast, waar cichorei gedroogd werd, zou ontmanteld worden, en op (verkeerd) advies van de Boerenbond bevolkt worden met kippen die nooit het daglicht zouden zien. In de jaren vijftig werd het steeds onzekerder. Vlas, cichorei zouden gedecimeerd worden in West-Vlaanderen. Ik ben de boerderij blijven volgen van op steeds grotere afstand, heb me er wel altijd mee verbonden gevoeld. Melancholisch hangt de panoramische foto van de boerderij bij mijn werkkamer, opgehangen heimwee. Zo ziet de boerderij er niet meer uit. Onze melkende kinderhanden werden vervangen door een melkmachine (een Melotte!). Als ik de protesten zie (de boerenbetoging van de jaren 60 dat was nog wat anders!) dan wordt heimwee getransformeerd in een soort pijn. Zo ver had het nooit mogen komen. Maar ik ben een buitenstaander die nu terugkijkt, niet vindt dat het vroeger beter was, maar wel dat het anders had gekund, eenvoudig als men toen de boodschap begrepen had. Men? Het Rapport van de Club van Rome loog er niet om maar werd in agrarische middens weggehoond. Toch werd er al aan de monopoliepositie van de Boerenbond gemorreld. Mijn moeder verslond de Drietand (de PVDA van de landbouw?) en Boerenleven, toen alternatieve blaadjes, alleen Boerenleven heeft de tijd overleefd, vermoed ik.

Modernisering, investeren (bij de gepaste landbouworganisaties, enkelvoud), specialiseren...het overkwam mijn ouders, gezegend en geaccordeerd door de pastoor- ingenieur. Hoe zouden ze nu teruggekeken hebben? Hoe kijk ik zelf terug? Naar een leven dat het mijne had kunnen zijn, maar het nooit geworden is. Waar ik met dankbaarheid en heimwee aan terugdenk, en ook met dubbele gevoelens als ik zie wat boeren nu overkomt, hoe ze gestikt worden in het stof van een voorgeschreven evolutie en hoe ze, dicht bij de natuur, van de hartslag van de natuur vervreemd raakten. Geslachtofferd aan een afhankelijkmakend economisch model, type neoliberalisme. Kritisch, dankbaar en hoopvol terugkijken, lijkt een tegenspraak, een onmogelijkheid samen. Toch is het de enige weg.

Geen nostalgie, nou ja, een beetje dan.

Landbouw is verbonden met voedselgewinning. In koelkastloze tijden vaak streekgebonden en seizoensgebonden. Gerecycleerd, circulair stonden niet in de toenmalige agrarische Van Dale, het groene boekje voor de specialisatie en mechanisatie. Veel landbouw is nu import en export. Nee, geen klaagzang, alleen even de draden van de agrarische evolutie reconstrueren. De dialectische verhouding tussen het plan Mansholt en het rapport van de Club van Rome. Waarom staan boeren en milieubeschermers zo tegenover elkaar? Voedselgewinning is centraal, de huidige inflatie toont wel aan hoe bij een stijging van voedselprijzen, de armsten eerst en meest getroffen worden. En boeren buitenspel staan zonder het zelf te beseffen.

Over een mooi natuurgebied als het uitdeinende Zwin zei iemand ooit: zoveel vruchtbare landbouwgrond niet uitgebaat, uitgebuit, wat is een tweeklank waard? En de Kerk, zij zegende voort, liep op 25 april voorop bij de processie voor “de vruchten der aarde” terwijl de meezingende (nou ja, zingen) boeren hun verplicht nummer meeliepen met commentaar op de eerste plantjes die voorzichtig de koude grond uitpiepten. Asperges Me. Ik hield, als misdienaar de kwast vast die ikzelf soms was. Water dat we nu kunnen gebruiken. Geaccultureerde natuur. Waarom zijn landbouw en natuur zo ver uit elkaar gegaan? Waar zijn ze elkaar kwijt geraakt? En vooral, hoe kunnen we een gezonde, ecologische landbouw uitvoeren in respect voor natuur en boeren?

Dat de (cichorei) ast, wie weet nog wat het was, tien jaar eerder, in 1958, ontmanteld werd op aanraden van de Boerenbond, aan wie mijn moeder geen goede herinneringen had, (je kunt niet tegelijk én belangen verdedigen én eigen belangen hebben), omgetoverd werd tot kippenrennen waar kippen wortel konden schieten hoewel dat niet mee zou vallen op de eerste verdieping waar eens cichoreiwortels te drogen lagen. Dat werd dan, in de vijftiger jaren, goedkoper in Oost-Europa gedaan, alle Koude Oorlog ten spijt. West-Vlaanderen raakte zijn vlas en cichorei kwijt, ooit pronkstukken aan de Leie en specialisaties op wat grotere boerderijen. Met het afval van vlas werd Unilin opgericht, naar betere West-Vlaamse gewoonte werd een mondje Frans niet gemeden en het klonk minder als een restproduct. Nu is die ast alleen nog een verstofte foto, een onbekend woord, wie weet wat het is tenzij je Streuvels gelezen hebt? Of de titel kent. In woordenboeken, sorry, Wikipedia, vind ik het woord “Droogoven”. Het rijke West-Vlaamse boerenverleden. Telkens als ik mijn studiekamer verlaat kijk ik op de foto, hij bergt zoveel herinneringen, zoveel warmte, zoveel vervuiling maar daar waren we ons toen niet van bewust en de Boerenbond heeft het woordje “ecologisch” pas retro ontdekt.

Het Rijke, Vruchtbare, Roomse Boerenleven.

En toen kwam Boerenleven, het Boerensyndicaat. Moeder verslond hun analyses, vader werd er kregeliger van, als vrouwen zich ook al met de boerderijen gaan bemoeien, het was toch altijd goed gegaan. Maar het water aan de lippen deinde uit tot de Raffeyenkas, exclusief voor boeren en aanhang. Later Cera, later onderdeel van KBC. Schaalvergroting heet het, de inspraak van de boeren bij hun kas werd verleden tijd. Banken hebben geen boeren nodig, alleen hun geld. De oudste eerst, geen meisjes.

Ik heb nu een heel ander leven achter de rug, ben niet de boer opgegaan maar het onderwijs ingegaan en zou moeten genieten van mijn pensioen. Herinneringen ophalen, met wie er nog overblijft, over de eerste tractor, (een Fordson Major Diesel, als dat niet boerenadellijk klinkt!), de eerste melkmachine, de combine die de oude “pikbinder” zou vervangen en graanzolders overbodig maken. Mansholt werd Europees Commissaris, bepleitte schaalvergroting en specialisatie, monoculturen. Weg met de gerst, de cichorei, het geklungel met groenten. Kiezen tussen varkens of koeien of kippen (geld stinkt niet), investeren met grote leningen bij de Boerenbondvazallen, het zou niet op kunnen. Ik kijk naar het verleden, naar de inspanningen van mijn ouders die er weer bovenop kwamen, voor de tijd die ze nog

hadden. Sta op afstand, leef in het Nederland van Mansholt die op het einde van zijn leven op zijn visie terugkwam. Boeren, door hun organisaties tot zelfverklaarde beheerders van de natuur uitgeroepen, zoeken hoe hun bestaan vorm kan gegeven worden, inkomen op peil. Misschien is het onjuist om het alleen over de boeren te hebben al zetten ze zwaar materiaal in, de paarden van vroeger kunnen er niet tegen op. Verre van mij om boeren schuldig te verklaren. Integendeel, er gaat een evolutie aan vooraf die zelfs Mansholt niet kon afremmen, landbouworganisaties hadden de remmen onklaar gemaakt. De banken hadden er baat bij. Het klinkt soms bitter. Ik wil even kijken naar het verleden niet vanuit het perspectief dat toen alles beter was, maar om aan te geven hoe het zover gekomen is. De historica Beard zegt dat het verleden het heden verklaart, de toekomst niet voorspelt, die bepalen wij zelf.

Voedselattitude

Hier midden in een maïsveld en na de oogst verplaatst naar een weide staat: No Farmers, no Food. Bij mijn weten en eten is die maïs en het gras voor veevoer bestemd. No food voor de dieren dus. Het meeste voedsel wordt ingevoerd (graan uit Oekraïne vooral voor de rijkere landen; rijken eerst), het geconsumeerde voedsel wordt minder vers, minder seizoensgebonden, minder inheems. Als ons voedselmenu zou bestaan uit hier te kweken voedselgewassen...misschien met de klimaatopwarming wordt avocado een streekgroente, kweken we mango en bananen. De Boerenbond zal wel aangepaste (chemische?) middelen leveren voorgesteld als gemodificeerd, gezond en wat al meer. Ons voedsel is meer ingevoerd dan inheems. Dat kan de boeren niet aangerekend worden. De (kunstmatige?) vraag roept het aanbod op. Wij allen, als consumenten hebben de gewetenstaak ons te bezinnen op de winning van het voedsel in relatie tot de natuur. Smaakt een avocado nog als we weten welke klimaatimpact die heeft? In kookboeken, met het handboek van de "Boerinnenbond" als kookbijbel en initiatie, wat bij de huwelijksuitzet van de vrouw hoorde, van nu staan niet alleen vegetarische en glutenvrije gerechten, maar ook "vergeten"groenten, die in mijn kindertijd gewoon op tafel kwamen. Hoezo vergeten?

De landbouw is onderdeel van de samenleving. We zijn wat we eten. Voedsel heeft een rechtvaardige prijs die ook aan de natuur en de toekomst van onze kinderen betaald wordt. Ik herinner me nog hoe op bijeenkomsten van landbouworganisaties, vaak ingegaan werd op de naïviteit van "Groenen", wat als een scheldwoord werd beschouwd. Hoezo, anders gaan leven? Vooruitgang, met de tijd meegaan...de landbouw als een verdienmodel, het laatst voor de boeren zelf in de greep van organisaties en de voedingsindustrie die de risico's maar al te graag neerlegde bij de producent. Het betalen van een eerlijke prijs aan de producent is nooit een prioriteit geweest. Het klinkt wat nostalgisch en toch is het niet zo: het had anders gekund en het kan nog altijd anders als we ons bewust worden van het rechtvaardigheidsprincipe naar de producent, en kwaliteit niet met kwantiteit verwarren. Als prijzen laag moeten blijven kunnen boeren niet anders dan meer produceren, daar waren mijn ouders al bewust van. En onmachtig. Landbouweconomie zou ook ecologie in moeten sluiten, natuur is meer dan een te ontginnen stukje grond. Het heeft een ethische dimensie. Een indianenstamhoofd zei het al in de negentiende eeuw. Maar hij werd in reservaten de mond gesnoerd en met Karel May geromantiseerd en naar de negerhut van Oom Tom teruggebracht. De toekomst van de landbouw ligt in de mond en maag van de consument als die bewust is van wat hij eet en drinkt, een eerlijke prijs betaalt. En vooral respect toont voor de natuur, die geeft. Nederland als waterland, ziet het als een eretitel maar blijft het dit bij toenemend watertekort en watergeweld? Hebben we niet teveel natuur "gewonnen" die niet meer hersteld kan worden. Bewustwording van voeding door elke consument...

Schuldig verleden? Het drama Mansholt.

Mansholt, zeg maar Sicco, lag als Eurocommissaris aan de basis van de landbouwvernieuwing die gretig door de Boerenbond werd omarmd en gebruikt zeker omdat er een winstgevend zaakje in zat.

Specialisatie in melk-, pluim- en ander vee zou de afzet voor voeder zeker vergroten, investeren noodzakelijk maken, maar wat was het probleem in het reservaat “boerenbond” met zijn eigen financiële en andere voorzieningen waarmee ze de boeren konden binden naar later zou blijken? Mansholt, de zoon van een socialistische Groningse herenboer, was versneld heilig verklaard, alleen zaligmakend was niet voldoende. Specialisatie betekende eenzijdigheid die met kunstmatige middelen moest opgevangen worden. Geholpen door een galopperende mechanisatie, van melkmachine naar robot, van een investering in een paard, over een eenvoudige tractor naar de technologisch gestuurde tractoren van nu, vraagt een andere investering, “goedkope” leningen (bij de gekende organisatie), intensivering door steeds verder opgedreven productielijnen met bergen als gevolg: boterberg, melkberg (zal wel een vulkaan zijn), overproductie...de *cercle vicieux* in de landbouw was geboren. Schoolmelk als een oplossing, economie in gezondheid ingepakt. Steeds meer productie, overschot, verminderde vraag, weer meer produceren voor hetzelfde inkomen...en de boer hij ploegde voort maar sneller met steeds imposantere machines en grotere veestapel. Mansholt kwam zelf onder de indruk van het Rapport van de Club van Rome (1972), maar werd als verouderd gezien, niet meer beluisterd. Dat hij gealarmeerd was en de specialisatie wilde afremmen, kwam te laat. Hij had een niet te stoppen sneltrein op de rails gezet en rijkelijk subsidies meegegeven. Hij die aan het begin stond werd op het einde niet meer gehoord. De ecologische remmen werden weggehoond. Natuur was altijd economische natuur: winstgevend, chemisch (hoe minder afwisseling hoe meer chemische compensatie nodig) zowel preventief als correctief. Onkruid voorkomen en/ of bestrijden. Gewassen veredelen, hun groeikracht opdrijven, ook zo met dieren. Mijn ouders hebben de melkrobot niet meer meegemaakt. Woorden als circulair, algoritmes...waren hen vreemd. Het is de grote organisaties zeker aan te rekenen dat ze blind waren voor de signalen die afgegeven werden en die toen hadden kunnen leiden tot een dialoog tussen economie en ecologie, tussen natuur en (agrarische) bedrijfscultuur. Ze hebben boter op hun hoofd. Die nu wat eerder smelt en afdruipt. Om maar 1 voorbeeld te noemen: als kind wist ik al dat er tussen de teelten (met de gekende uitzonderingen als vlas) een volgorde zat: na aardappelen kwam graan, na een wortelgewas kwam een bladgewas...daar waren mijn ouders niet bewust mee bezig, het was een vanzelfsprekendheid: de grond kon herstellen. Als die volgorde doorbroken wordt moet die opgevangen worden door kunstmatige middelen, meer ziektes, meer bestrijding nodig. Kassa. Maar niet voor de boeren. Het zat mijn moeder haar leven lang dwars.

Natuurlijk helpt alleen een terugkijken in de tijd, een schuldige zoeken, niet. Het lucht wel even op. Toch lijkt het me belangrijk dat we, naast het ons bewust worden van ons voedsel en de te betalen toekomstprijs, uit het verleden kunnen leren dat economie en ecologie niet tegenover elkaar staan maar elkaar bevruchten. Ook de ecologische bewegingen hebben te gemakkelijk de boeren met de nooit vuil gemaakte vinger gewezen. Het garanderen van een rechtvaardig inkomen, waarin boeren zich nu bedreigd voelen, is een absolute voorwaarde. Dat ze, gezien de risico's en investeringen in het vak, opkomen voor bestaanszekerheid, is niet meer dan terecht. Alleen het steun zoeken bij twijfelachtig gezelschap als klimaatontkenners en complotdenkers, die graag op de kar meespringen (als het maar geen mestkar is) is wel een kwalijke zaak. Die dienen de boeren niet, ze gebruiken ze evengoed voor de eigen agenda.

De Schepping.

Er zijn geen pastoors meer om langs te komen. Toch kan religie cq levensbeschouwing een belangrijke rol spelen. In mijn boekenkast staat een oud boekje (1989; Spielman, redacteur) over de heelheid van de schepping. Daarin worden verschillende wereldgodsdiensten vergeleken rond het thema schepping en steeds staat respect centraal: de heelheid. De natuur, als schepping gezien, is een geheel waarin niet zomaar ingegrepen kan worden om utilitaire doeleinden. Schepping als een gegevenheid en een opdracht. In de protestantse theologie wordt het woord “rentmeesterschap” graag gebruikt. Het bezwaar is, ook in eigen kring, dat het een hiërarchische verhouding inhoudt en de deur opent naar een koloniale,

lees economische verhouding tot de natuur. De mens is onderdeel van de schepping, staat er niet boven. De schaamteloze exploitatie van de natuur is de tak afzagen waarop men zit. Bewaren ruikt teveel naar nostalgie alsof er niets aan mag veranderd worden. Bewaren sluit activiteit en creativiteit in die begint bij verwondering, respect, zorgzaamheid en verantwoordelijkheid. In respect voor de menselijke evolutie is het een levensbeschouwelijke cq ethische opdracht om de schepping, verrijkt, door te geven aan de volgende generaties. Verrijkt betekent zonder de samenhang en de gevolgen van ingrepen uit het oog te verliezen. Waar de natuur alleen economische materie is kan, moet elke zichzelf respecterende levensbeschouwing, de natuur positioneren als een schepping, als iets wat gegeven wordt en de mens overtreft. Dieren kregen vroeger een naam, voelden zich aangesproken. Aan de beginletter was een jaartal af te lezen, met Dierendag een extraatje misschien. Niet alleen Franciscus sprak hen aan, elke boerenkind deed het, wist als er eentje achterbleef. Nu zijn het nummers, chips in het oor, hun waarde wordt door de productie bepaald en kan op elk moment afgelezen. Melkgevende productiemachines die de algoritmische verhouding tussen kosten en opbrengst verstoren, worden geruimd in niet altijd vriendelijke omstandigheden. Het ethisch bewustzijn over omgaan met de natuur moet de economische ontginning bepalen. Als we volgende generaties nog een toekomst willen geven is de natuur respectvol benaderen een basis, de grond onder de voeten van de toekomst. Natuur is niet alleen uit te baten/buiten, ze is ook schoonheid, recreatie, rust...Het klinkt idealistisch maar idealen zijn de lanen waartussen we de natuur bewonderen en gebruiken, niet uitputten. Zelfs de gecultiveerde aanleg van natuurgebieden, hoe goed bedoeld ook, mag geen alibi zijn om het kromme goed te praten. Ik krijg epileptische aanvallen van een begrip als emissierechten die kunnen uitgewisseld worden en afgekocht, arme landen hebben er teveel, niet allemaal nodig. Er is geen recht op emissie, evenmin als er recht is op pijn of mishandeling of misbruik. Er is geen compromis dat je voor 2% de wang van je partner mag slaan, ook al reikt die je de andere ook nog toe. Pijn is geen recht, kan wel een gevolg zijn (van bijvoorbeeld een operatie), of een signaal. Pijn die moet verholpen of beperkt worden, een signaal dat moet opgepikt worden. Emissierechten zijn een permanente verdoving van de pijn die de natuur aangedaan wordt. Emissie van stikstof en andere schadelijke stoffen, is geen recht, het is hoogstens een niet bedoeld effect dat we willen beperken, vermijden.

Levensbeschouwingen, of het nu verticaal religieuze dan wel horizontaal antropologische zijn, kunnen een inspiratie zijn om de menselijke opdracht van het actief bewaren van de natuur inhoud en vorm te geven. De schepping is geen te gebruiken iets, het is meer. Putten we de natuur uit of voegen we een meerwaarde toe? De combinatie, voor mij als kind vanzelfsprekend, tussen Boerenbond en Kerk, is niet vanzelfsprekend. De Kerk hoort geen uitroepeteken achter organisaties te zijn, maar een vraagteken. Religie heeft veel te lang bestaande structuren gelegitimeerd en gezegend. Net zomin als wapens gezegend kunnen worden, als mensen kanonnenvlees zijn, kan uitbuiting en uitputting van de natuur gezegend worden. Een levensbeschouwing stelt morele vragen bij ons handelen richting het goede, het schone en het ware.

VAR- model.

Op het bord, dichte Hoornik, stonden de werkwoorden, hebben en zijn. De schoolborden zijn brocante maar misschien staan er niet alleen hulpwerkwoorden, gewoon andere twee woorden op: kijken en zien. Zie ik waar ernaar gekeken worden? Guardini gebruikte het woord schouwen, aanschouwen. Denken met de ogen, doordringen tot het wezen, een woord, een beeld, een klank als geleider naar het diepere, naar het mysterie. We kijken nu naar de problemen: de bestaanszekerheid, de voedselgewinning, de stikstof, de chemische bemesting, de economie...maar is er ook tijd voor het mysterie? Wat natuur als schepping meebrengt: diversiteit, schoonheid, verbondenheid, belofte, opdracht. De aarde bewaren is een werkwoord, geen lamp onder de korenmaat; het is vanuit eerbied en de betekenis die natuur heeft, ze verder ontwikkelen niet als gebruiksvoorwerp maar als entiteit. Daarom even terugkijken als de VAR: verbinding, (aan)schouwen dat met verwondering begint, respect. Dat is de grondhouding. Een dier dat ons dierbaar is willen we geen schade berokkenen noch pijn doen. De natuur die ons dierbaar is, willen

we niet beschadigd doorgeven, maar in de schoonheid ervan respecteren en een meerwaarde toevoegen. Voor de toekomst van de volgende generaties: leefbaarheid. De V van verwondering en verantwoordelijkheid, de V van verbinding, inclusiviteit om het eigentijds er uit te drukken. De A van aanschouwen, kijken in de diepte, zin zien. De R van respect, eerbiedige afstand houden, de houding van de vos die de Kleine Prins leert om vanuit eerbiedige stilte hem naderbij te komen, hem steeds meer nabij te zijn. Als de natuur een zinvolle, holistische entiteit is (alles hangt met alles samen) in plaats van alleen maar een economisch gegeven, dan pas kunnen we er inclusief mee omgaan.

In de hedendaagse discussie zouden de grote organisaties kunnen beginnen met een excuus voor een schuldig, te eenzijdig economisch verleden, de groene bewegingen voor hun te weinig oog hebben voor de bestaanszekerheid van boeren als slachtoffers van een bepaald systeem. Een volgende stap is de dialoog aangaan en het versterken van elkaar in het vervlechten van economie en ecologie, te beginnen bij een bewustzijnsproces rond voeding en eetgewoontes. De landbouwuniversiteit van Wageningen voert daarbij vier principes op: het waarborgen van de natuurlijke bronnen zoals (schone) bodem, lucht en water, het vermijden van voedselverliezen en verspilling, akkerland en natuurlijke wateren primair benutten voor de directe productie van voedsel voor menselijke consumptie, en hergebruik van reststromen.

Als ik dit alles neerschrijf voel ik nostalgie, dat is dankbaar omzien in verwondering naar het verleden. Maar het is niet toekomstbepalend, de natuur doet zichzelf tekort als we er niet zinvol mee omgaan. De foto van de boerderij is oud, het is mijn gefotografeerde herinnering, de film loopt door, is dynamiek, de foto een statische momentopname. De toekomst zal, moet anders zijn, anders wordt de natuur, inclusief de mens te kort gedaan. Er is nood aan een toekomstvisie voor de landbouw, een toekomstperspectief voor de boeren. In dialoog en samenhang met de natuur. Een opdracht in respect, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid. En neen, ik ben geen landbouwer geworden, heb me er altijd bekommerd, dankbaar mee verbonden gevoeld.

Wilfried Vanneste

8. Eviva Vivaldi?

We hebben hier nog nooit stemadvies gegeven en dat zullen we ook nu niet doen. Wel willen we, een goeie 16 maanden voor de verkiezingen, de politieke partijen even van op afstand bekijken. Want je stem uitbrengen doe je weloverwogen. En, al zijn we daarover in onze contreien erg bescheiden, een respectvol gesprek over 'Voor wie stem ik en waarom?' is best zinvol.

Je weet nog wel waaraan de Vivaldi-coalitie haar naam te danken heeft. Aan 'De 4 jaargetijden' van Antonio Vivaldi (1723). Lente staat voor groen, zomer voor rood, herfst voor oranje en winter voor blauw. Met andere woorden voor respectievelijk Groen, Vooruit, CD&V en Open VLD. Onze stelling is: elk van deze 4 partijen heeft waardevolle doelstellingen. Maar realiseert ze dikwijls in onvoldoende mate, als ze er al niet tegenin gaat.

Groen

Die heette oorspronkelijk Agalev, een vondst van Luc Versteyleen. Anders gaan leven? Anders betekende toen: soberheid, samenhang en stilte. Ook 45 jaar na het ontstaan van deze beweging nog zo dwaas niet. Groen is een ecologische partij. Het ecologisme onderscheidt zich van andere politieke stromingen doordat het niet de mens op zichzelf centraal stelt, maar vertrekt vanuit de mens als onderdeel van een breder ecosysteem en streeft naar een nieuwe balans tussen mens en omgeving. Ecologisme is verwant met holisme: alles is onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Twee mogelijke ontsporingen: zodanig gefixeerd zijn op de natuur dat men het menselijk-sociale veronachtzaamt. En eco-fundamentalisme, dit is het afwijzen van elk compromis.

Rood

'Vooruit' is een sociaaldemocratische partij. Sociale rechtvaardigheid is haar doelstelling. De rechten van mensen in armoede, extra aandacht voor de landen van het Zuiden, de belangen van vluchtelingen en asielzoekers: dit alles zou hoog op haar prioriteitenlijstje moeten staan.

Hier is het grootste euvel dat ze haar doelstelling uit het oog verliest. In het verleden is dat meermaals het geval geweest. Socialisten verdedigen over het algemeen de financiële belangen van de werknemers. Maar mag het wat meer zijn? Hopelijk is Vooruit inmiddels ook haar oude antiklerikale reflex verloren. En hoe komt het dat socialistische partijen zo weinig immuun zijn voor corruptie en vriendjespolitiek?

Oranje

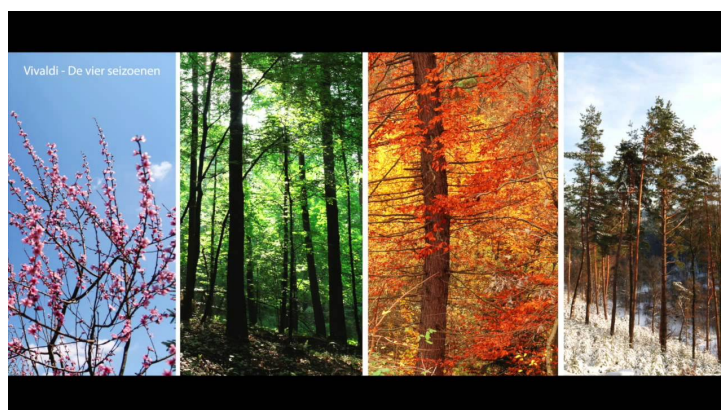
CD&V verkeert in crisis. Van de machtpartij die ze geweest is ten tijde van de CVP-staat, is weinig overgebleven. De herfst is het seizoen van het vallen van het blad. Laat de partij liever terugkeren naar haar wortels. Die zijn vervat in het CVP-Kerstprogramma van 1945. Cruciaal hierin is de nadruk op het christelijke personalisme als belangrijk klassenoverschrijdend en verbindend element in de partij. Het personalisme zoals uitgewerkt door Jacques Maritain en Emmanuel Mounier, stelt dat de samenleving moet worden hervormd om de ontwikkeling en waardigheid van de menselijke persoonlijkheid te bevorderen.

Is hiervan voldoende aanwezig in de praktijk van de huidige CD&V?

Blauw

Het liberalisme is een politiek-maatschappelijke stroming ontstaan in de Verlichting van de 18e eeuw, waarin vrijheid centraal staat. Het brak in de 19e eeuw in Europa en Noord-Amerika door als dominante stroming toen het de burger wilde emanciperen ten koste van het ancien régime. De Liberale Partij was de oudste politieke partij van België en werd in 1846 opgericht als reactie op de katholieke hegemonie in de Belgische politiek. Vanaf het einde van die eeuw wordt de term gebruikt om aanhangers aan te duiden van partijen die streven naar een grote mate van vrijheid voor het individu.

Het liberalisme heeft altijd verscheidene strekkingen gehad. We mogen het daarom niet zomaar vereenzelvigen met het neoliberalisme van Margaret Thatcher. Dat legt de nadruk op vrijhandel en het terugdringen van de invloed van vakbonden, staatsbedrijven en andere collectieve voorzieningen. Hierin onderscheidt het zich van het oude klassieke liberalisme, dat de overheid een minimale rol in het economisch verkeer toebedeelt, en van het sociale of progressieve liberalisme, dat de overheid wil inzetten als rem op de ongewenste sociale effecten van de markteconomie. Dit sociale, progressieve liberalisme ontbreekt ook in de nationalistische variant van Bart De Wever.

Polariseren versus samenwerken

Mocht elk van deze vier trouw zijn aan haar oorspronkelijke inspiratie, dan zou een onderlinge samenwerking een zegen kunnen zijn voor het land. Eviva Vivaldi in dit geval! Thans zijn politieke partijen, zelfs binnen eenzelfde coalitie, er eerder op uit elkaar te bestrijden dan met elkaar samen te werken. Men gaat dan onnodig polariseren.

Drie voorbeelden hiervan:

1. Het probleem van de kernenergie. Je kan voor of tegen zijn. Je kan ook nuanceren. Een kerncentrale blijft een gevaarlijke constructie, spijt alle voorzorgsmaatregelen. Is het, in de huidige, geopolitieke constellatie, echt ondenkbaar dat er een kruisraket op terechtkomt? Daartegenover: weegt momenteel dit kleine risico op tegen de ongemakken of zelfs rampen die energieschaarste zou veroorzaken?
2. Het abortusdebat. De ene partij stelt de rechten van het ongeboren leven centraal. De andere die van de vrouw. Ook hier moet dialoog en wederzijds respect mogelijk zijn. Ook al is dat niet gemakkelijk.
3. Een torenhoog buitenlandse probleem: de oorlog in Oekraïne. Eén zaak is zeker: zonder vredesbesprekingen zal die niet beëindigd worden. Wat als dat inhoudt dat Oekraïne een – hopelijk alleen symbolisch – deel van zijn grondgebied moet prijsgeven? Wat Zelenski aan geen kanten wil. Weegt dit op tegen het verlies aan mensenlevens en al het andere onnoemlijke leed dat een langdurig voortzetten van de oorlog met zich meebrengt? Toch ook wel het bespreken waard?

Filosofe Tinneke Beeckman werkt in De Standaard van 27 oktober 2022 nog een voorbeeld uit: de houding van deze 4 grote politieke strekkingen t.a.v. technologie.

- 1) Op ecologisch vlak is de exploitatie van de aarde begonnen met de moderniteit. En dus staat Groen erg sceptisch tegenover een zuiver technologische aanpak van de milieuproblemen. Anderzijds leeft de hoop dat beter ontwikkelde technologieën de negatieve effecten van die exploitatie kunnen oplossen.
- 2) Linkse partijen geloven doorgaans in wetenschappelijke en technologische maakbaarheid. Denk maar aan de uitbreiding van genderrechten, bio-ethische keuzes en sociale ontwikkelingen. Toch kan technologie een nieuwe bron van uitbuiting of vervreemding zijn.
- 3) Conservatieve politici worstelen ermee dat hun klassieke pijlers – familie, geloof en gemeenschap – door technologische omwentelingen worden hertekend. Ze hekelen ‘woke’ en ‘fouten van links’ maar maskeren hiermee hun eigen conservatieve machteloosheid.
- 4) En voor de liberalen passen optimisme en maakbaarheid perfect bij hun denken. Maar vandaag is er de machtsconcentratie van de grote technologiebedrijven. En wat met een overheid die middelen heeft om burgers te controleren?

Beeckman besluit: “Dit is geen pleidooi tegen technologie. Wel een pleidooi om de impact van de technologie op het politieke leven te erkennen. Geen antwoord formuleren – of de vraag niet eens stellen – duwt bezorgde burgers naar politieke extremen.”

Terug naar de politiek met een kleine p. Dikwijls lijkt het erop dat het er voor partijen alleen op aan komt trofeeën binnen te halen (let op het taalgebruik). In plaats van samen te werken in functie van het algemeen welzijn. Is dit niet het voordeel van ons Belgisch systeem: omdat er geen regering komt zonder coalitievorming, komt er ook in het beleid geen extreme polarisatie? In de Verenigde Staten en in Groot-Brittannië is dit momenteel wel even anders. Ze bieden ons geen na te volgen voorbeelden.

En wat ons eigen stemgedrag betreft, laten we ons leiden, niet enkel door principes en ideologieën, maar ook door deze politici die ze bekwaam en gewetensvol proberen gestalte te geven.

(Rob)

9. De kardinaal en de seculiere omgeving

Jozef De Kesel was bisschop van Brugge van 2010 tot 2015 en daarna aartsbisschop van Mechelen-Brussel. In 2021 publiceerde hij zijn boek 'Geloof en godsdienst in een seculiere samenleving'. Het levensgevoel in onze westerse samenleving is zeer seculier geworden. In dit boek probeert de kardinaal deze veranderde situatie te begrijpen. De kerk leeft niet meer in een religieuze en christelijke samenleving. Ze zal zich daarom moeten herbezinnen over haar zending en zich herpositioneren. De Kesel schrijft heel wat waarin we ons als 'Evangelie Levensnabij' ten volle herkennen. Oordeel zelf.

"Er is voor de gelovige geen scheiding tussen geloof en leven, zoals er geen scheiding is tussen geloof en het samenleven. Onze engagementen, hoe persoonlijk ook, zijn van hoogst maatschappelijke relevantie. Het evangelie heeft niet alleen betrekking op mijn privéleven, maar motiveert me in mijn maatschappelijk handelen. Het zegt me waar God met deze wereld naartoe wil. Het zegt me wat waarlijk menselijk leven en echte vooruitgang is.

Hier wordt niet beweerd dat godsdiensten de enige bron van zin en motivatie zouden zijn. Ook wie niet gelovig is of er een andere niet-religieuze levensovertuiging op nahoudt, kan vanzelfsprekend zin geven aan zijn doen en laten en zich inzetten voor een meer menselijke en rechtvaardige samenleving. Godsdiensten bezitten daar niet het monopolie op. Maar ze zijn wel degelijk bron van hoop en zin.

Natuurlijk kan het ook omgekeerd zijn. Godsdiensten kunnen ook misbruikt worden. Dan worden ze bron van haat en geweld of verworden tot een opium waardoor mensen van zichzelf en van de werkelijkheid vervreemden. Alles wat menselijk is, kan inderdaad misbruikt worden. Maar dan is dat wel misbruik. Uit zichzelf zijn godsdiensten zo niet. Ook de islam niet. Ook het christendom niet.

De oproep tot menselijkheid behoort wezenlijk tot het christendom en tot de hele Bijbelse geloofstraditie. En dat niet alleen in theorie. Het evangelie engageert ons in ons persoonlijk, familiaal en professioneel leven. Maar het heeft ook een maatschappelijk impact. We leven niet elk voor zich. De mens is een sociaal wezen, geroepen tot solidariteit. Het evangelie heeft niet louter betrekking op de religieuze dimensie van ons bestaan. Dat zou men misschien maar al te graag hebben: dat de kerk zich alleen bezighoudt met haar zogenaamde religieuze zaken. Maar de kerk is geen wereld naast de feitelijke wereld waarin we leven. Het is in die wereld, en delend in al zijn uitdagingen, dat zij haar zending vervult.

Het is in de wereld dat de kerk leeft en werkt en ijvert voor een meer rechtvaardige en humane wereld, samen met de andere godsdiensten en met alle mensen van goede wil. Wat voor de kerk geldt, geldt ook voor de christen. Het is juist het geloof dat hem of haar aanzet tot verantwoordelijk burgerschap."

De Kesel benadrukt dat privatisering van religie geen goede zaak is. "Er wordt uitgegaan van de nu wel gedateerde gedachte dat een wereld zonder godsdienst de beste garantie is voor emancipatie en vooruitgang. Maar er is nog een reden waarom men vandaag godsdiensten zoveel mogelijk wil privatiseren. Die heeft te maken met de groeiende aanwezigheid van de islam in het seculiere Westen. Willen of niet, die aanwezigheid heeft de godsdienst weer op de kaart gezet. Ze is onderwerp van maatschappelijk debat. De reden is wel het gevaar van het extremistische en gewelddadige islamisme. Maar het is onverantwoord om de islam en de moslimgelovigen met dat extremisme en dat geweld te identificeren. Alsof de islam juist in zijn hoedanigheid van godsdienst gewelddadig zou zijn.

Dan is het christendom dat evenzeer, want er is inderdaad in naam van het christelijk geloof in de loop van de geschiedenis onrecht en geweld gepleegd. Ook het hindoeïsme en zelfs het boeddhisme zijn

daarvan niet vrij te spreken. Godsdiensten lopen dat gevaar vooral wanneer ze het statuut hebben van culturele religie. Dat is voor het christendom in het Westen het geval geweest en dat is voor de islam vandaag nog het geval in bepaalde landen. (1)

Er wordt onrecht gedaan aan de islam en aan de vele moslimgelovigen in het Westen door hen te identificeren met dat terroristisch geweld. Als de privatisering van de religie en met name van de islam het enige antwoord is van een seculiere samenleving op die ontwikkeling, dan is dat niet alleen naïef maar, vrees ik, ook gevaarlijk.

Het gevaar is niet de islam. Het gevaar is dat de islam de enige religieuze optie zou worden. Dat gevaar wordt juist gelopen als de secularistische mentaliteit zich doorzet en godsdiensten, met name ook het christendom, zoveel mogelijk worden geprivatiseerd en gemarginaliseerd. De islam als enige religieuze optie zou niet goed zijn. Niet goed omdat daardoor de islam zou belet worden zich te situeren en de integreren in de context van een seculiere cultuur en dus in een cultuur waarin de islam niet de culturele religie is. Uiteraard niet goed voor het christendom en de kerk zelf. Maar, vergeten we het niet, het zou ook niet goed zijn voor de samenleving. De seculiere samenleving heeft er alle belang bij religie en geloof in hun eigenheid te waarderen en te respecteren."

We kunnen dit alles alleen maar onderschrijven. Toch twee kanttekeningen.

De Kesel situeert het onrecht en geweld, gepleegd door het christendom, blijkbaar alleen maar in het verleden. Dit is momenteel misschien het geval in West-Europa, maar elders in de wereld? Wat antwoorden wanneer ons voor de voeten wordt geworpen: de kerk tast de vrijheid niet meer aan, omdat ze er de macht niet meer toe heeft?

Het enige antwoord hierop is: dat ze ten strengste het onrecht en geweld veroordeelt, ook als dat door christelijke machthebbers wordt gepleegd. En overal het voortouw neemt bij de verdedigen van mensenrechten, ook al maakt dit haar bij sommigen onsympathiek en riskeert ze hierdoor haar bevoorrechte positie te verliezen.

Een tweede kanttekening, nog dichterbij huis. In sommige Vlaamse politieke partijen wordt hoog opgelopen met het cultureel christendom. Soms uitdrukkelijk in oppositie met de islam. Dat klinkt sommige religieuze mensen als muziek in de oren. Het gevaar van een cultureel christendom los van de evangelische radicaliteit, zouden kerkelijke gezagsdragers hier telkens moeten tegenin brengen.

Rob

(1) 'Religie' als bron van kwaad horen we in 'Imagine' van John Lennon: "... nothing to kill or die for, and no religion, too" (1971).

10. Rustpunt: Nieuwjaar 2023

Goed graan

In Nebraska woonde een boer. Ieder jaar won hij een heel belangrijke prijs met zijn maïs.

Op een dag werd hij geïnterviewd voor de krant. Zo ontdekte de reporter dat de landbouwer zijn maïs deelde met de andere boeren.

'Hoe kom je ertoe om dat goede zaad met je burens te delen als je weet dat zij ook meedoen met de wedstrijd?' vroeg de reporter.

'Wel, meneer,' zei de boer, 'de wind neemt pollen mee van de rijpe maïs en laat dat vallen op de velden rondom.'

Als mijn burens nu minderwaardige maïs zouden laten groeien dan zou dit een negatief effect hebben op de kwaliteit van mijn maïs. '

Wil ik goede maïs hebben, dan moet ik ervoor zorgen dat er ook goede maïs groeit bij mijn burens.' (Naar een verhaal uit de USA)

2023

**Voor iedereen alle goeds
toegewenst !**

De redactie Evangelie Levensnabij

11. Jeremiade

God, wat verlang ik naar een stal.

In een afgelegen stal, tussen wat niets vermoedende dieren, werd één van de meest inspirerende mensen ooit geboren. De meest woke mens die de voorbije 2000 jaar op deze planeet rond liep. Dat is voer voor een volgend stukje. Hij die ons allemaal zijn broers en zussen noemt, wat een heerlijk signaal is dat. Maar over Hem zal ik het dus niet hebben. Ik wil het hebben over de stal. Ik heb er eentje nodig en ik vermoed dat ik niet alleen ben. De jachtigheid van het bestaan. Het vinden van balans tussen alles wat onze menselijke energie vraagt en ook nog gewoon mens zijn, het is de eeuwige strijd van ieder van ons.

6 maand geleden zette ik een nieuwe stap in mijn politiek engagement. Na lang overwegen besloot ik dat net crisistijd en de bijhorende verantwoordelijkheid de enige reden is waarom ik ooit in deze bijzondere sector ben gestapt. Ik heb geen zin om me weg te steken op momenten dat het er toe doet. En ja, oorlog in Europa, mensen op de vlucht, steeds meer mensen die niet rondraken, energie- en klimaatcrisis,... het doet ertoe.

Opgezogen word ik, en ik wist het op voorhand, door alles wat er op de wagen wordt geladen. De druk van grote maatschappelijke uitdagingen is permanent en dwingend. Er is niet aan te ontsnappen. En toch moet het, iedereen verdient permanent antwoorden, maar soms moet je gewoon tijd nemen om ze te geven. De beste leiders zijn niet zij die het snelst beslissen (en dus meestal doen alsof ze beslissen). Het zijn er die durven zeggen: 'nu moet ik even naar de stal.' Als het ware als drie wijzen.

Rust nemen, afstand nemen, om geïnspireerde inzichten mogelijk te maken. Het is moeilijk, maar noodzakelijk. En dat probeer ik dus voldoende te doen, mijn stal te zoeken. Die staat op heel veel plekken trouwens. Er staat niet altijd een ster boven. Of hij duikt op op specifieke momenten, met kerstmis bijvoorbeeld.

Dat wens ik u toe. Een fijne stal de komende tijd, misschien komen we er elkaar wel eens tegen, om net op de momenten dat de tijd er niet is, maar de noodzaak wel, de nodige inspiratie te ontmoeten.

Jeremie Vaneeckhout

COLOFON

- Redactie: Rob Debels, Lieven Deboscher, Isabelle Maes en Bart Pieters
- Medewerkers aan dit nummer: Marcel Cloet, Greta en Wilfried Vanneste
- Column: Jeremie Vaneeckhout
- Layout: TiDee - www.tidee.be
- GDPR: Je kan de gegevens die we over je bewaren altijd opvragen, laten wijzigen of verwijderen via een mail

Geloof & leven verweven is de nieuwsbrief van Evangelie Levensnabij. Het is een driemaandelijks contactblad van christenen die hun geloof verbinden met persoonlijke en maatschappelijke levensvragen, met een bijzondere aandacht voor wie in de samenleving uitgesloten worden.

Ze voeden zich aan een Bijbelse spiritualiteit en kiezen voor een andere levensstijl. Ze opteren voor een democratisch kerkmodel en voor samenwerking met mensen die werken aan een rechtvaardige wereld vanuit een ander geloof of levensbeschouwing.

Evangelie Levensnabij is aangesloten bij Bezield Verband, een netwerk van personen en kerkgemeenschappen die in Vlaanderen een eigentijdse lichtbaken van zingeving willen zijn.